

ÖZGÜN ARAŞTIRMA / ORIGINAL ARTICLE

Copyright@Author(s) - Available online at dergipark.org.tr/en/pub/igusbd.
Content of this journal is Licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND) International License.

Sürdürülebilirlik Bir Norm Mudur? Türkiye’de AB Yeşil Mutabakatının Sosyal ve Kurumsal İzleri

Is Sustainability Becoming a Norm? The Social and Institutional Implications of the EU Green Deal in Türkiye

Yasemin Necmiye TUTAR

Öz

Amaç: Bu çalışma, Avrupa Birliği’nin Yeşil Mutabakat politikasıyla şekillenen sürdürülebilirlik normlarının Türkiye’de nasıl içselleştirildiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle sosyal sürdürülebilirlik, adil geçiş ve enerji yoksulluğu gibi toplumsal boyutların politika belgelerinde ne ölçüde yer aldığı araştırılmıştır.

Yöntem: Araştırma, norm içselleştirme kuramı çerçevesinde kurgulanmıştır. Türkiye’nin Yeşil Mutabakata yönelik kurumsal belgeleri, özel sektör açıklamaları, çevre sivil toplum kuruluşlarının söylemleri ve medyada yer alan temsilleri incelenmiştir.

Bulgular: Elde edilen bulgular, Türkiye’nin Yeşil Mutabakat çerçevesinde geliştirdiği stratejilerin büyük oranda teknik ve ticari odaklı olduğunu göstermiştir. Buna karşılık sosyal sürdürülebilirlik, adil geçiş ve enerji yoksulluğu gibi konuların hem resmi belgelerde hem de politika söylemlerinde sınırlı yer bulduğu tespit edilmiştir. Sosyal medya ve STK’lar üzerinden yayılan normatif söylemler bu eksiklikleri gündeme getirmekte, ancak karar alma süreçlerinde etkileri sınırlı kalmaktadır.

Sonuç: Çalışma, sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel değil, sosyal ve yönetsimsel boyutlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Türkiye’de adil geçişin kurumsal düzeyde yapılandırılması, sürdürülebilirlik politikalarının etkili ve kapsayıcı olabilmesi açısından gereklidir.

Anahtar Kelimeler

Sürdürülebilirlik, Yeşil Mutabakat, Adil Geçiş, Norm ilişkisi, Sosyal Sürdürülebilirlik, Türkiye

Abstract

Aim: This study aims to analyze how the sustainability norms shaped by the European Union’s Green Deal are internalized in

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Rize, Türkiye.
✉ yasemin.tutar@erdogan.edu.tr

Geliş/Received: 21.05.2025
Kabul/Accepted: 08.09.2025

Yasemin Necmiye TUTAR, “Is Sustainability Becoming a Norm? The Social and Institutional Implications of the Eu Green Deal in Türkiye”, Istanbul Gelisim University Journal of Social Sciences, 12 (3), Special Issue on Sustainability, 2025, pp. 1076-1093.

Türkiye. It particularly investigates the extent to which social dimensions such as social sustainability, just transition, and energy poverty are addressed in national policy frameworks.

Method: The research is framed within the theory of norm internalization. Discourse analysis was applied to examine Turkey's institutional documents, private sector statements, environmental NGOs' discourses, and media representations related to the Green Deal.

Results: The findings reveal that Turkey's alignment strategies with the Green Deal are largely centered on technical and commercial aspects. In contrast, social sustainability, just transition, and energy poverty receive limited attention in both policy documents and political discourse. While normative narratives circulating through social media and NGOs make these gaps visible, their influence on decision-making processes remains limited.

Conclusion: The study emphasizes that sustainability must be approached as a comprehensive transformation that includes not only environmental but also social and governance dimensions. Structuring just transition at the institutional level in Turkey is essential for the development of effective and inclusive sustainability policies.

Keywords

Sustainability, Green Deal, Just Transition, Norm Localization, Social Sustainability, Türkiye

Giriş

Sürdürülebilirlik kavramı, ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan Brundtland Raporu ile uluslararası düzeyde tanımlanmıştır (World Commission on Environment and Development, 1987). Raporda sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmaksızın, günümüzün ihtiyaçlarına cevap veren kalkınma modeli olarak ifade edilmiştir. Bu tanım ile, sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel kaynakların korunmasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve ekonomik boyutları da içeren çok boyutlu bir kavram olduğu ortaya konulmuştur. Bu bütüncül yaklaşım, 2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Sustainable Development Goals – SDG) ile kurumsal bir çerçeveye oturtulmuştur. SDG'ler, yoksulluğun ortadan kaldırılmasından eşitsizliklerin azaltılmasına, iklim değişikliğiyle mücadelede sürdürülebilir sanayi, tarım ve kentleşmeye kadar geniş bir yelpazede, 17 ana amaç ve 169 alt hedeften oluşmaktadır. Avrupa Birliği'nin (AB) Yeşil Mutabakatı, özellikle SDG 12 (Sorumlu Tüketim ve Üretim), SDG 13 (İklim Eylemi), SDG 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji) ve SDG 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı) hedefleriyle doğrudan örtüşmekte olup bu doğrultuda çevresel, sosyal ve yönetsimsel boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınma normlarını pekiştiren bir özellik taşımaktadır (United Nations, 2015).

Thompson (1997), sürdürülebilirliği sadece bilimsel ve teknik olarak değil, normatif değer yüklü bir yapı olarak ele almaktadır. Bu çerçevede sürdürülebilirliğin küresel bir değer üretiminin parçası haline geldiği görülmektedir. Bilindiği gibi AB, uluslararası sistemde yalnızca ekonomik ve siyasi bir aktör olarak değil, aynı zamanda değer üreten normatif bir güç olarak konumlanmaktadır. Yeşil Mutabakat bu çerçevede değerlendirdiğinde sadece bir çevre politikası olarak değil, AB'nin normatif gücünü dışarıya taşıyan bir aktör olarak ele alınmalıdır. Bu kapsamda AB, karbon nötr döngüsel ekonomi, sürdürülebilir tarım ve enerji dönüşümü gibi alanlarda hem üye ülkeler hem de komşu ülkeler üzerinde yönlendirici bir rol üstlenmektedir. Ancak bu normların Avrupa dışındaki ülkelerde nasıl karşılandığı, ne ölçüde içselleştirildiği ve hangi araçlarla yayıldığı konusu da daha derinlikli bir analiz gerektirmektedir.

Türkiye'nin sürdürülebilirlik performansına dair göstergeler de kuramsal çerçevenin uygulanmasında önemli bir temel teşkil etmektedir. Bu göstergeler çeşitli küresel indeks verileri üzerinden değerlendirilmiş ve çevresel normların içselleştirilmesi açısından karmaşık bir tablo ortaya çıkmıştır. 2023 Sürdürülebilir Kalkınma Raporu verilerine göre Türkiye, 166 ülke arasında 72. sırada yer alarak 70/100 genel skor elde etmiştir. Özellikle iklim eylemi (SDG 13), sürdürülebilir üretim

(SDG 12) ve karasal yaşam (SDG 15) gibi çevresel boyutlarda yetersiz performans sergilemiştir (Sachs et al., 2023). 2024 Çevresel Performans Endeksi (EPI) sonuçları, Türkiye'nin sürdürülebilirlik alanındaki normatif uyumunu değerlendirmek açısından önemli ampirik veriler sunmaktadır. Türkiye, 180 ülke arasında 143. sırada yer almış ve toplamda 26.3 puan alarak, hem küresel ortalamasının hem de AB ülkeleri ortalamasının oldukça gerisinde kalmıştır. Özellikle ekosistem canlılığında 159. hava kalitesinde 140. ve iklim değişikliğinde 119. Sırada yer almıştır. Bu düşük düşük performans göstergeleri, normların yalnızca stratejik uyum amacıyla benimsendiğini ve kurumsal uygulamalara yeterince yansımadağını ortaya koymaktadır. (Yale Center for Environmental Law & Policy, 2022). Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi verilerine göre ise Türkiye, 0.651 skorla çevresel sürdürülebilirliği, kalkınma düzeyiyle birleştirmede zorlanan ülkeler arasında değerlendirilmektedir (Hickel, 2020).

Bu veriler, AB'nin sürdürülebilirlik normlarının Türkiye bağlamındaki etkisinin değerlendirilmesinde, normların yalnızca siyasi ve ekonomik düzeyde benimsenip benimsenmediğinin yanısıra toplumsal düzeyde nasıl anlaşıldığı ve içselleştirildiğinin de dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle, çalışmada Türkiye'nin sürdürülebilirlik normlarına uyumu üç temel düzeyde ele alınmıştır. İlk olarak, normların teknik ve biçimsel bir çerçevenin yanısıra, kurumsal ve toplumsal düzeylerde nasıl inşa edildiği analiz edilmiştir. İkinci olarak, Yeşil Mutabakat süreci, "koşullu norm transferi" ve "stratejik uyum" kavramları çerçevesinde ampirik bulgularla desteklenerek, klasik norm içselleştirme modellerini tartışmaya açmıştır. Üçüncü olarak ise, sivil toplum aktörlerinin normatif söylem üzerindeki etkisi incelenmiş, normların yalnızca devlet-merkezli mekanizmalar aracılığıyla değil, toplumsal aktörler yoluyla da yerleştirildiği ortaya konmuştur. Çalışma, bu çok katmanlı analiz yaklaşımıyla, normatif güç Avrupa ve dışal yönetim literatürlerine kuramsal ve metodolojik düzeyde yeni açılımlar sunmayı hedeflemektedir.

Normatif Analiz İçin Yöntemsel Çerçeve

Çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır ve norm yayılımı kuramı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Türkiye'nin AB kaynaklı çevresel sürdürülebilirlik normlarına verdiği tepkiler biçimsel benimseme, söylemsel yeniden çerçeveleme ve kurumsal içselleştirme şeklinde üç düzeyde analiz edilmiştir. Araştırmada belge analizi yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama süreci; Türkiye Cumhuriyeti kamu kurumlarının yayımladığı politika belgeleri, Avrupa Komisyonu'nun strateji belgeleri, OECD ve TÜİK tarafından sağlanan sürdürülebilirlik göstergeleri ile SEFiA ve SHURA gibi uzman kuruluşların raporları temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

İncelenen belgeler, iki ana kategoriye göre tematik olarak sınıflandırılmıştır:

- i) sürdürülebilirlik performans göstergeleri (örneğin yenilenebilir enerji kapasitesi, karbon emisyonları, enerji verimliliği yatırımları, organik tarım uygulamaları);
- ii) normatif uyum göstergeleri (örneğin adil geçiş, enerji yoksulluğu, yeşil istihdam, çevre adaleti).

Analiz süreci, Finnemore ve Sikkink'in (1998) geliştirdiği norm yaşam döngüsü modeline dayanmıştır. Bu çerçevede belgeler "savunma" (advocacy), "stratejik uyum" (strategic adaptation) ve "içselleştirme" (internalization) olmak üzere üç aşamada değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırma, normların yalnızca teknik veya yasal belgelerde yer almasının ötesinde, içeriksel ve stratejik düzeyde nasıl işlev gördüğünü analiz edilmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin sürdürülebilirlik politikaları ile AB'nin normatif çerçevesi arasındaki uyum düzeyi değerlendirilmiştir.

Sürdürülebilirlik Normlarının Dönüşümü: Kuramsal Arka Plan

Finnemore ve Sikkink'in (1998) geliştirdiği norm yaşam döngüsü modeline göre normlar, uluslararası alanda üç temel aşamadan geçerek etkilerini kurumsallaştırmaktadır. Bunlar normun ortaya çıkışı, norm girişimcileri tarafından yayılması ve hedef aktörlerce benimsenerek içselleştirilmesidir. Bu kuramsal çerçeve, normların sadece pasif biçimde transfer edilmediğini, bazı aktörlerin etkisiyle stratejik, söylemsel ve kurumsal süreçler içinde şekillendiğini vurgulamaktadır. Yeşil Mutabakat süreci de, AB'nin sürdürülebilirlik normlarını hem teknik düzenlemeler hem de değer temelli söylemler aracılığıyla çevresine aktarmaya çalıştığı çok katmanlı bir norm yayılımı örneğidir.

Ancak normların transfer edilen ülkelerdeki benimsenme biçimi her zaman değer temelli bir içselleştirmeye dayanmamaktadır. Özellikle Türkiye gibi AB'ye adaylık sürecindeki ülkelerde normlar "sosyal öğrenme" yoluyla değil, "stratejik adaptasyon" mekanizmaları yoluyla benimsenmektedir

(Chekel, 2001). Bu durumda aktörler, dışsal baskılar, mali teşvikler veya siyasi zorunluluklar nedeniyle normlara biçimsel olarak uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Ancak bu uyum, daha çok özsel bir değer dönüşümünün yerine, çıkar temelli hesaplara dayanan bir uyumu ifade etmektedir. Uluslararası normlar hedef ülkelere doğrudan transfer edilmek yerine yerel çerçeveler içinde yeniden yorumlanmaktadır (Acharya, 2004). Bu süreç literatürde “norm localization” olarak adlandırılmakta olup Batı dışı bağlamlarda normların yerel değerler ve kültürler ile harmanlanarak dönüşebileceğini göstermektedir. Yeniden yapılandırma süreci normların “anlamlandırma mücadelesi” olarak da ifade edilebilir. Burada normlar benimsenen düzenlemeler yanında söylemsel ve ideolojik düzeyde müzakere edilen yapılar olarak görülmektedir (Wiener, 2007).

Literatürde normların içselleştirilmeden, biçimsel düzeyde benimsenmesi farklı kavramlarla açıklanmıştır. Checkel (1999), bu durumu “thin internalization” kavramıyla tanımlayarak, normların yalnızca yüzeysel düzeyde benimsenip, davranışsal değişikliklerin sınırlı kaldığı durumlara dikkat çekmektedir. Türkiye örneğinde bu tür zayıf içselleştirme örnekleri yaygın olup normun öz değerleriyle uyumlu bir toplumsal dönüşümden ziyade daha çok biçimsel ve stratejik bir adaptasyon söz konusudur. Benzer şekilde, Börzel ve Sedelmeier (2006) “misfit compliance” (uyumsuz ama biçimsel uyum) ve “shallow Europeanization” (yüzeysel Avrupalılaşma) kavramlarıyla bu durumu teorik olarak açıklamışlardır. Bu kavramlar, aktörlerin normlara retorik düzeyde uyum sağlarken, davranışsal ve kurumsal düzeyde tam anlamıyla benimsemediği örnekleri tanımlar. Bu bağlamda, yönetim kapasitesi eksiklikleri ve kültürel uyumsuzluk gibi faktörlerin normatif dönüşümün önünde engel teşkil ettiği, normların ise sadece görünürde kabul edildiği ifade edilebilir.

Türkiye’de norm yayılımı süreci, Finnemore ve Sikkink’in (1998) norm yaşam döngüsü modeli temel alınarak değerlendirildiğinde, çok katmanlı ve çoğu zaman stratejik nitelikte bir seyir izlemektedir. İlk aşamada, normlar, AB gibi dış aktörlerin ekonomik ve stratejik baskıları doğrultusunda gündeme gelmekte ve bu nedenle benimseme süreci çoğunlukla biçimsel ve yüzeysel düzeyde gerçekleşmektedir. Bu durum, normların içselleştirilmeden yalnızca politika belgelerinde yer aldığı, yani “stratejik adaptasyon” ile sınırlı bir uyumun söz konusu olduğu bir evreye karşılık gelmektedir. İkinci aşamada normlar, yerel siyasal aktörler tarafından yeniden çerçevelenmekte ve ulusal kalkınma önceliklerine göre içeriksel dönüşüme uğramaktadır. Bu süreçte normlar, evrensel ilkelerinden saparak yerel bağlama göre yeniden tanımlanmakta, bu da normun işlev ve anlamında önemli bir kırılmaya yol açmaktadır. Üçüncü aşamada normlara ilişkin resmi söylem zamanla daha olumlu bir düzeye taşınsa da, kurumsal yapılara nüfuz etmesi ve toplumsal düzeyde içselleştirilmesi sınırlı kalmaktadır. Bu durum, normun yaşam döngüsünde son aşama olan “içselleştirme” düzeyine geçişin gerçekleşmediğini ve normların kalıcı, dönüşümsel bir etki yaratmakta zorlandığını ortaya koymaktadır. Bu çok katmanlı yapı, Türkiye bağlamında sürdürülebilirlik gibi normların neden güçlü ve kalıcı bir dönüşüm yaratamadığını anlamak açısından kuramsal olarak açıklayıcı bir zemin sunmaktadır.

Bu karma yapı, literatürde “dışsal yönetim” ve “farklılaştırılmış entegrasyon” kavramlarıyla açıklanmaktadır. AB, komşu ve aday ülkelerde normlarını yayarken, bu ülkeler yeniden çerçeveleme yoluyla tepki vermektedirler. Klasik normatif güç kapsamında Türkiye’deki süreç Avrupa yaklaşımının öngördüğü değer odaklı uyumdan farklı, pragmatik ve araçsal bir modele işaret etmektedir. Çünkü normlar yalnızca AB tarafından yayılmamakta, hedef ülkede anlam mücadelesine maruz kalmaktadır. Bu açıdan dışsal yönetim yaklaşımı norm transferinin yalnızca teknik mevzuat uyumu ve düzenleyici baskılar ile yayılması nedeniyle sınırlı kaldığına işaret etmektedir (Lavenex & Schimmelfennig, 2009). Türkiye’de bu sınırlar AB’nin Yeşil Mutabakat kapsamında geliştirdiği çevresel düzenlemeler ile net bir biçimde gözlenmektedir. Çünkü Yeşil Mutabakat Türkiye’de değer temelli bir içselleştirme süreci doğurmaktan ziyade, ekonomik gerekçelerle araçsallaştırılmış stratejik bir uyum davranışı üretmektedir. Özellikle Karbon Sınır Ayarlama Mekanizması (CBAM) gibi düzenlemeler, normların ahlaki bir değer sisteminden çok, maliyet unsuru ve rekabet riski olarak algılandığını ortaya koymaktadır (Renda, 2025).

Bu durum, AB’nin dış politikasında sıklıkla dile getirilen “Normatif Güç Avrupa” söylemi ile “regülasyoncu güç” kimliği arasında yapısal bir çelişkiyi gündeme getirmektedir. Normatif güç kavramsallaştırması, AB’nin temel değerler üzerinden yönlendirici bir aktör olduğunu ileri sürse de bu yönelim teknik araçlarla ikame edilmektedir (Manner, 2002). Bu bağlamda, Yeşil Mutabakat gibi politikalar, AB’nin çevresel hedeflerini yayarken aynı zamanda ticari çıkarlarını korumaya yönelik güçlü düzenlemeleri de içermekte ve normların anlamını yeniden tanımlamaktadır (Fusiek, 2021).

Bu çelişki, dışsal yönetim literatürünün normların yalnızca teknik aktarımla benimsendiği varsayımını da sorgulamaktadır. Çünkü, Türkiye’de normlar, ekonomik çıkarlar, siyasi meşruiyet arayışları ve ulusal egemenlik hassasiyetleri doğrultusunda yeniden şekillendirildiğinden normun özüyle değil, doğurduğu sonuçlarla ilişkilendirilmektedir. Bu durumu açıklamak için, literatüre “araçsallaştırılmış normatiflik” veya “koşullu norm transferi” gibi yeni kavramsal yaklaşımlar ekleme gereğini doğurmuştur. AB’nin çevre politikaları kapsamında incelendiğinde normatif gücün evrensel değerler üzerinden değil de çeşitli düzenlemeler ve yaptırımlar aracılığıyla yayıldığı, bu nedenle giderek teknikleştiği ve içeriğinin de daraldığı görülmektedir. Çünkü sürdürülebilirlik normu yalnızca teknik uyumla değil, toplumsal kabul ve sosyal kapsayıcılıkla anlam kazanmaktadır (Nyborg et al., 2016). Bu doğrultuda sürdürülebilirlik sosyal boyutu ile karşımıza çıkmakta olup bu yönünün değerlendirilmesine işaret etmektedir.

Sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınmanın eşit şekilde dağıtılmasının ötesinde, toplumda kapsayıcılığa, adil geçiş ve temel haklara erişimin sağlanmasına olanak tanıyan bir dönüşüm modelidir (Harris et al., 2015, s. 2). Literatürde bu kavram çevresel sürdürülebilirliğin gölgesinde kalmış ancak son yıllarda sosyal adaletin, eşitsizlikle mücadelenin ve kırılgan grupların korunmasının sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğu vurgusu ile karşımıza çıkmıştır (Littig & Griessler, 2005). Agyeman’a (2005) göre “just sustainability” kavramı, yalnızca çevresel hedeflerle sınırlı olmayan, sosyal eşitlik, insan onuru ve yaşam kalitesine odaklanan çok boyutlu bir yaklaşımı temsil etmektedir. OECD (2022a) ise sosyal sürdürülebilirliği; eğitim, sağlık, konut, sosyal hizmetlere erişim gibi alanlarda kuşaklar arası adaleti sağlayan bir mekanizma olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde, Sachs et al. (2023), Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG’ler) arasında yer alan SDG 1 (yoksulluğun ortadan kaldırılması), SDG 7 (erişilebilir ve temiz enerji) ve SDG 10 (eşitsizliklerin azaltılması) hedeflerinin doğrudan sosyal sürdürülebilirlik eksenine oturduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede, enerji yoksulluğu, sosyal dışlanma, adil geçiş ve iş gücü dönüşümü gibi konular, pratik uygulamalarda karşılaşılan yönetsel zorlukların ötesinde, sürdürülebilirlik normlarının kuramsal temelleri açısından da değerlendirilmesi gereken alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma, norm yayılımı literatürüne kuramsal bir katkı sunmak amacıyla “koşullu norm transferi” kavramını önermektedir. Bu kavram, normların hedef ülkelerde evrensel değerler temelinde içselleştirilmesinden ziyade, belirli dışsal koşulların varlığına bağlı olarak ve stratejik uyum mantığı çerçevesinde benimsenmesini ifade etmektedir. Türkiye örneğinde, AB tarafından geliştirilen çevresel normlar; ekonomik teşvikler, düzenleyici baskılar ve siyasi maliyet hesaplarıyla birlikte ele alınmakta, ancak bu dışsal koşullar karşılandığında normlara biçimsel düzeyde uyum sağlanmaktadır. Bu durum, aday ülkelerde normların yüzeysel biçimde kabul edilmesine rağmen, normatif değerlerin kurumsal ve toplumsal düzeyde tam anlamıyla içselleştirilmediğini göstermektedir.

Sürdürülebilirliğin Sosyal Yönü: Normatif Denge Arayışı

Sürdürülebilirlik kuramı, çevresel ve ekonomik hedeflerin yanı sıra toplumsal boyut ile de anlam kazanan üçlü yapı üzerine kuruludur. Bu yapı literatürde “sosyal sütun” (social pillar) olarak anılmakta ve özellikle toplumsal adalet, eşitsizlikle mücadele, enerjiye ve istihdama erişim gibi normatif boyutları kapsayan bir eksene işaret etmektedir (Littig & Griessler, 2005). Sosyal sürdürülebilirlik, yalnızca kalkınmanın sonucu değil, aynı zamanda sürdürülebilirliğin ön koşulu olarak ele alınmaktadır (Agyeman, 2005).

Bu üçlü yapıyı benimsemiş Avrupa Yeşil Mutabakatı sadece teknik dönüşüm değil, “adil geçiş” ilkesine dayalı sosyal denge mekanizmalarını da içine almıştır. Mutabakat kapsamında geliştirilen Just Transition Mechanism ile de fosil yakıtlardan etkilenecek topluluklar için mali destek, beceri kazandırma, bölgesel kalkınma ve sosyal koruma gibi yapılarla desteklenmiştir (European Commission, 2020). Sachs et al. (2023) tarafından değerlendirilen SDG 1, SDG 7 ve SDG 10 gibi hedefler, Yeşil Mutabakat’ın karbon nötrlüğü hedefiyle birlikte kapsayıcı bir dönüşüm paradigması ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu bağlamda sosyal sürdürülebilirlik, normatif içselleştirmenin kritik bir bileşeni haline gelmekte devletlerin bu normları yalnızca teknik değil, toplumsal ölçekte de nasıl içselleştirdiği sorunsalı önem kazanmaktadır.

Türkiye örneğinde ise bu sosyal ayağın henüz yeterince kurumsallaşmadığı, adil geçiş politikalarının teknik uyumun gerisinde kaldığı ve sosyal politika mekanizmalarının dönüşüm sürecine entegre edilemediği görülmektedir. Bu durum, normların yalnızca transfer edilmesinin yeterli olmadığını, aynı

zamanda toplumsallaşması gerektiğini ileri süren norm içselleştirme kuramıyla ilişkilidir. (Checkel, 1999). Çünkü Türkiye’de Yeşil Mutabakat’a yönelik uyum sürecinin yalnızca mevzuat değişiklikleri ve teknik standartlarla sınırlı kalması, sürdürülebilir kalkınmanın bütüncül yaklaşımıyla örtüşmeyen bir tablo ortaya koymaktadır. Normların etkili olabilmesi için, uluslararası düzeyde benimsenmesi, ulusal ve yerel aktörler tarafından anlamlandırılması ve toplumsal düzeyde içselleştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, Türkiye’nin normatif uyum performansını değerlendirebilmek için, yeşil dönüşümün sosyal boyutlarının ne ölçüde dikkate alındığını, kurumsal mekanizmalar ve politika araçları üzerinden daha ayrıntılı şekilde incelemek gereklidir. Bir sonraki bölümde, Türkiye’de adil geçiş, yeşil istihdam ve enerji yoksulluğu gibi sosyal sürdürülebilirlik göstergeleri üzerinden normatif içselleştirme süreci derinlemesine incelenecektir.

Yeşil Mutabakat Kapsamında Çevresel Normlara Uyum

Uyum, kurumsal, biçimsel ve söylemsel olmak üzere çok katmanlı bir düzlemde ilerlemektedir. Bu katmanlı yapı, yasal düzenlemelere uyum sağlamakla başlayan süreç, normların kurumsal mekanizmalarla entegre edilmesi, siyasal aktörler tarafından sahiplenilmesi ve toplumsal alanda söylemsel olarak yeniden üretilmesi süreçlerinden oluşmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de sürdürülebilirlik normlarının benimsenme biçimi ve bu normların farklı düzeylerdeki yansımaları arasındaki ilişkiyi çok boyutlu olarak analiz etmek gerekmektedir.

Kurumsal düzeyde de sadece mevzuat değişikliği ile normların içselleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Normların yönetim yapıları içinde rutinleşmesi, idari prosedürlere entegre edilmesi ve toplumsal düzeyde kabul görmesi gerekmektedir. Bu süreç hem uygulayıcı kurumların yetkinliği, kaynak tahsisi, teknik uzmanlık gibi kurumsal kapasite hem de paydaş katılımı, şeffaflık, denetim mekanizmaları gibi toplumsal meşruiyet gerektirmektedir (March, & Olsen, 1998). Türkiye örneğinde sürdürülebilirlik normlarının bu düzeyde kurumsallaşması hâlâ sınırlıdır. Özellikle politika uygulamalarının izlenmesi, değerlendirilmesi ve yaptırıma bağlanması süreçlerinde ciddi boşluklar bulunmaktadır. Örneğin, enerji verimliliği hedefleri belirlenmiş olsa da, uygulanabilirliğini takip eden bağımsız denetim yapıları zayıftır. Benzer şekilde, adil geçiş veya enerji yoksulluğu gibi sosyal sürdürülebilirlik göstergeleri politika belgelerinde yer almasına rağmen bunlara dair uygulama rehberleri, bütçe tahsisleri ve yaptırım mekanizmaları yeterince gelişmemiştir. Bu kurumsal eksiklikler, normların kalıcılığını engellemekte ve sürdürülebilirlik hedeflerinin yalnızca sembolik düzeyde kaldığına işaret etmektedir.

Paris İklim Anlaşması’nın gecikmeli olarak onaylanması (Resmî Gazete, 2021) 2053 net sıfır emisyon hedefinin ilanı ve CBAM’a hazırlık amacıyla yürütülen karbon fiyatlandırma çalışmaları (Dışişleri Bakanlığı, 2021) gibi adımlar, Türkiye’nin sürdürülebilirlik normlarını biçimsel düzeyde benimsediğini göstermektedir. Bu tür uyum süreçleri, Checkel’in (2001) literatürde tanımladığı biçimiyle “thin internalization” yani normların değer temelli bir içselleştirme olmadan, yüzeysel biçimde kabul edilmesini ifade etmektedir. Benzer şekilde, Börzel ve Sedelmeier’in (2006) ortaya koyduğu “misfit compliance” kavramı, hedef ülkelerde AB normlarının mevcut kurumsal yapı ve politik önceliklerle uyumsuzluk göstermesi nedeniyle sadece uyum zorunluluğu çerçevesinde kabul edildiği durumlara işaret etmektedir. Bu bağlamda, söz konusu uygulamalar normların yerleşik bir dönüşüm yaratmaktan ziyade, AB üyelik sürecinin gereği olarak kağıt üzerinde hayata geçirildiğini ortaya koymaktadır.

Söylemsel düzeyde benimseme özellikle politik olarak yeniden yorumlanmaktadır. Bu düzeyde normlar, yerel kalkınma öncelikleri, egemenlik söylemleri ve ekonomik menfaatler doğrultusunda tekrar tanımlanır ve evrensel değerlerinden saparak yerleştirilmiş olur. Bu sınırlı içselleştirme, normların yalnızca biçimsel düzeyde benimsenmesine yol açmakta ve uygulamada karşılaşılan yapısal engeller, kurumsal uyumun sürdürülebilirlik ilkeleriyle tam anlamıyla örtüşmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, normların hukuki veya teknik düzenlemeler olmadan yalnızca toplumsal dinamikler ve yönetim mekanizmaları aracılığıyla ne ölçüde içselleştirildiğini ortaya koymak önem taşımaktadır. Emisyon Ticaret Sistemi’nin yasal altyapısının oluşturulmasına rağmen uygulamaya geçememesi, kömürden çıkış stratejisinin eksikliği, enerji verimliliği hedeflerinin sınırlı kalması ve çevre STK’larının karar alma süreçlerine yeterince dahil edilmemesi, Türkiye’de sürdürülebilirlik politikalarının uygulama kapasitesini zayıflatan temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır (ÇŞİDB, 2023).

Türkiye’de normların içselleştirilmesini incelediğimizde, 2000’li yıllarda sürdürülebilirlik normları AB üyelik süreciyle birlikte pozitif referanslar olarak benimsenirken, 2010’lu yılların ortasından itibaren

kalkınma ve egemenlik vurgusu ile ön plana çıkmıştır (Selçuk, 2023). Bu değişim, normların ulusal çıkarlar ve ekonomik rekabet söylemleri üzerinden yeniden çerçevelenmesiyle somutlaşmıştır. “Yeşil büyüme” ve “küresel rekabete uyum” gibi kavramlar aracılığıyla normların ekonomik bir bağlama oturtulması (Fırat Kalkınma Ajansı, 2023), TÜSİAD’ın Yeşil Mutabakatı “fırsat” olarak tanımlaması (TÜSİAD, 2024) ve Ticaret Bakanlığı’nın ise normlara “ihracat avantajı” perspektifiyle yaklaşması, “norm yerelleşmesi” kavramsallaştırmasına işaret etmektedir.

Kurumsal ve Hukuki Uyum Süreci

Türkiye, sürecin temelini oluşturan Yeşil Mutabakata uyum sağlamak amacıyla 2019’da hem kurumsal hem de hukuki anlamda adımlar atmıştır. Türkiye’nin 2021 tarihli Yeşil Mutabakat Eylem Planı, 81 eylem altında sınırda karbon, döngüsel ekonomi ve yeşil finansman gibi teknik başlıklarla birlikte sosyal sürdürülebilirlik düzlemine temas eden hedefleri içermektedir. Özellikle yeşil istihdam, beceri dönüşümü ve kırılgan grupların dönüşüm sürecinde korunması gibi unsurlar plan metninde yer almakla birlikte, bütçe tahsisi ve izleme-değerlendirme mekanizmalarının sınırlılığı, sosyal bileşenlerin kurumsallaşmasını zayıflatmaktadır. Bu sürecin nasıl şekillendiğini incelemek, normların içselleştirilme kapasitesini değerlendirebilmek açısından kritik önem taşımaktadır. Yeşil Mutabakat Eylem Planı, Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanmış ve 16 Temmuz 2021 tarihinde 2021/15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile yürürlüğe girmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2021). Plan, sınırda karbon düzenlemeleri, döngüsel ekonomi, yeşil finansman, temiz enerji, sürdürülebilir tarım, ulaştırma ve iklim değişikliğiyle mücadele gibi farklı tematik başlıklar altında 81 eylemi içermektedir.

Paris Anlaşması’nın onaylanmasının ardından Türkiye’de ulusal iklim mevzuatının oluşturulmasına yönelik yeni bir dönem başlamıştır. Paris Anlaşması’nın 2021’de onaylanmasıyla birlikte Türkiye 2053 için net sıfır hedefini ilan etmiş, karbon fiyatlandırma ve CBAM’a hazırlık çalışmaları hızlanmıştır. Bu doğrultuda, 2022 yılı itibarıyla başlatılan İklim Kanunu hazırlık süreci 9 Nisan 2025 tarihinde teklifinin ilk dört maddesi olan adil geçiş, emisyon ticaret sistemi, iklim adaleti ve iklim finansmanı başlıklarının kabul edilmesi ile bu kavramlar ilk kez Türkiye yasal mevzuatında yer bulmuştur (ÇŞİDB, 2024). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın 2024–2030 uyum stratejisi ve eylem planı, iklim risklerine karşı kırılganlık, yerel uyum kapasitesi ve paydaş katılımı gibi temaları tanımlar. Belge, sosyal risklere işaret etse de hedeflerin performans göstergeleri, bütçe tahsisi ve bağımsız izleme düzenekleri bakımından güçlendirilmesine ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu boşluk, sosyal sürdürülebilirliğin kurumsallaşmasında temel bir engel olarak öne çıkmaktadır. Norm yayılımı kuramı perspektifinden değerlendirildiğinde, bu kanun Türkiye’nin AB normlarını yasal ve yönetsel düzeyde de benimsediğini göstermektedir. Bu bağlamda İklim Kanunu, Yeşil Mutabakat’a verilen tepkinin dışsal bir baskıya karşı geliştirilen bir uyum stratejisi ve sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle bütünleşen yapısal ve kurumsal dönüşüm iradesi olduğunu ortaya koymaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın (2023) enerji verimliliği plan ve raporları, kamu yatırımlarıyla sağlanan tasarruf ve emisyon azaltımlarını ortaya koymaktadır. Ancak verimlilik kazanımlarının sosyal hedeflerle (düşük gelirli haneler, enerji yoksulluğu, beceri dönüşümü) sistematik bağını kuran özel programların sınırlı oluşu, sosyal sürdürülebilirlik açısından politika-tasarım açığına işaret etmektedir. Bu bulgu, teknik iyileşmelerin sosyal kapsayıcılıkla birlikte kurgulanmadığı sürece norm içselleştirmesine dönüşmekte zorlandığını göstermektedir.

AB’nin Yeşil Mutabakat kapsamında şekillendirdiği çevresel düzenlemelere uyum süreci, Türkiye açısından hem yapısal dönüşüm hem de stratejik politik gündem doğurmuştur. Türkiye sera gazı azaltım hedefini %21’den %41’e çıkararak 2030 yılına kadar yaklaşık 500 milyon ton karbondioksit azaltım hedefi beyanında bulunmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2022). Özellikle son beş yıllık dönemde güneş ve rüzgâr enerjisi yatırımlarında dikkat çekici bir artış yaşanmış olup 2022 yılından itibaren yeni elektrik üretim kapasitesinin önemli bölümü bu kaynaklardan sağlanmıştır. 2024 itibarıyla Türkiye’nin toplam kurulu gücünün %55’i yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilmektedir (Anadolu Ajansı, 2025). Bu oran, Türkiye’nin enerji sisteminin karbonsuzlaştırılması yönündeki teknik uyum düzeyinin arttığını göstermektedir. Bu hazırlık süreci, yalnızca ekonomik gerekçelerle değil, çevresel normların hukuki olarak kurumsallaştırılması ihtiyacıyla da doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla Türkiye’nin karbon ayak izini azaltmaya, enerji sistemini düşük karbonlu kaynaklara yönlendirmeye ve sürdürülebilir üretim normlarını benimsemeye yönelik çabaları, AB’nin çevresel yönetim normlarına teknik, kurumsal düzeylerde uyum sağlama iradesinin bir yansımasıdır.

AB Normları, Yerel Yorumlar: Türkiye’de Yeşil Mutabakatın İçselleştirme Süreci Üzerine

AB’nin Yeşil Mutabakat kapsamında 2019 yılında ilan ettiği iklim nötr kıta olma hedefi, çevresel normların dışsal olarak yayılmasını tetikleyen önemli bir adım olmuştur. Bu hedef doğrultusunda geliştirilen politika araçları ve düzenlemeler, Gümrük Birliği üzerinden AB ile derin ekonomik entegrasyona sahip olan Türkiye üzerinde etkileri olmaktadır. Yeşil Mutabakat Eylem Planı’nın Türkiye’nin adaptasyonunu sağlayacak bir yol haritası olarak tanımlanması, AB’nin Türkiye’nin çevre politikasında nasıl etkin hale geldiğini ortaya koymaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2021).

Dışsal yönlendirme etkisinin en açık biçimde gözlemlendiği alan, karbon fiyatlandırma ve sanayi emisyonları yönetimidir. 2026 itibarıyla uygulamaya konulacak olan CBAM, karbon yoğun sektörlerde ihracatçıları doğrudan etkileyecek olduğu için Türkiye’nin iklim politikalarını hızlandırıcı bir işlevi olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye’nin uzun süre onaylamadığı Paris İklim Anlaşması, iklim yönetişimi araçlarının yarattığı dış baskı ile ilişkilendirildiğinde iklim normlarına yönelik uyumunun değer temelli değil, stratejik ve çıkar odaklı bir doğrultuda ilerlediğini ortaya koymaktadır. Türkiye’nin uyum sürecinde sosyal boyutlar sınırlı kalırken, iş dünyasının yaklaşımı da normları araçsal bir çerçeveye oturtmaktadır. İş dünyası söyleminde Yeşil Mutabakat çoğunlukla “rekabet riski” ve maliyet-fayda çerçevesinde yeniden tanımlanmaktadır. TÜSİAD’ın yayımladığı Avrupa Yeşil Mutabakatı’na Uyum Sürecinde Türkiye için Yol Haritası raporunda, CBAM’ın Türk ihracatçıları üzerinde yıllık 1,1–1,8 milyar Avro arasında ek maliyet yaratabileceği hesaplanmakta ve bu düzenlemenin Türkiye açısından “rekabet gücü kaybı” tehdidi olduğu vurgulanmaktadır (TÜSİAD, 2021). Bu yaklaşım, iş dünyasının normu değer temelli değil, stratejik uyum bağlamında araçsallaştırarak yeniden çerçevelediğini göstermektedir. Bölgesel kalkınma ajansları da Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde “yeşil büyüme” kavramını kendi planlarına uyarlamaktadır. İzmir Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan Yeşil Büyüme Stratejisi belgesinde, tarım, sanayi ve enerji sektörlerinde düşük karbonlu üretim modellerinin desteklenmesi gerektiği vurgulanmakta aynı zamanda bölgesel kalkınmada temiz enerji yatırımları ve sürdürülebilir üretim kapasitesinin artırılması öncelik olarak sunulmaktadır (İZKA, 2021). Bu yaklaşım, çevresel normların yerel düzeyde ekonomik kalkınma söylemleriyle bütünleştirildiğini, ancak sosyal sürdürülebilirlik boyutunun çoğunlukla ikincil planda bırakıldığını göstermektedir.

Normların içselleştirilme düzeyine bakıldığında ise, Türkiye’nin resmi belgelerinde iklim değişikliğiyle mücadele ve yeşil kalkınma gibi temaların sıkça vurgulanmasına rağmen, bu söylemlerin toplumsal ve kurumsal düzeyde kalıcı bir normatif dönüşüme işaret ettiğini söylemek güçtür. Uyum adımlarının büyük kısmı, AB müktesebatına karşı biçimsel veya ekonomik dışlanma riskine yönelik alınmış önlemlerdir. Bu durum, AB’nin normatif güç kapasitesinin Türkiye’de tam bir içselleştirme yaratmaktan ziyade, koşullu ve çıkar temelli bir uyum biçiminde işlediğini ortaya koymaktadır.

Normatif Dönüşümün Sivil Yüzü

Türkiye’nin Yeşil Mutabakata verdiği yanıtlar toplumsal düzeyde de önemli bir söylemsel dönüşümü tetiklemiştir. Çevre politikaları yalnızca resmî kurumlar ya da piyasa aktörlerince şekillenmemiş, sivil toplum da bu dönüşümde etkili bir rol üstlenmiştir. Çünkü Türkiye’deki çevre odaklı sivil toplum kuruluşları, Yeşil Mutabakatı toplumsal adalet, katılımcı yönetim ve ekolojik haklar gibi normatif kavramlarla birlikte düşünülmesi gereken bir çerçeve olarak ele almaktadır. TEMA, WWF Türkiye ve Yeşil Düşünce Derneği gibi kurumlar, kamuoyuna açık kampanyalar, sosyal medya etkinlikleri ile bu dönüşümün toplumsal kapsayıcılığını vurgulamaktadır. Çevre STK’larının söylemi, sosyal sürdürülebilirliği demokrasi, katılım ve sosyal koruma ilkeleriyle birlikte ele almakta ve bu yolla Yeşil Mutabakat’ın yalnızca teknik değil toplumsal boyutlarıyla da tartışılmasını sağlamaktadır. Çevre STK’larının söylemi, sosyal sürdürülebilirlik ve katılımcılık vurgusuyla normları yeniden çerçevelemektedir. Örneğin TEMA Vakfı, İklim Politika Notu 2024 belgesinde, adil geçiş sürecinin planlanmasında hükümetin yanında sivil toplum, sendikalar ve üniversitelerin de işbirliği içinde yer almasının hayati önem taşıdığını vurgulamaktadır (TEMA Vakfı, 2024). Bu ifade, adil geçiş politikalarında sosyal koruma ve kapsayıcı yönetim bileşenlerinin önceliklendirilmesi gerektiğini göstermektedir. WWF-Türkiye, iklim eyleminde “bilim temelli ve kapsayıcı yaklaşım”ın kritik olduğunu belirtmektedir. WWF Yönetim Kurulu Başkanı Nafiz Karadere, “İklim Eylemi ve Ötesi için Türkiye Platformu” etkinliğinde, “net sıfır ve doğa pozitif hedeflerine ulaşmadan önce hiçbir aktörün tek başına bu dönüşümü başaramayacağını” altını çizmiş, böylece Yeşil Mutabakat sürecinin toplumsal katılım ve sosyal adalet ekseninde ele alınması gerekliliğine vurgu yapmıştır (WWF-Türkiye, 2024).

Bu söylemler, sosyal sürdürülebilirlik normlarının sivil toplum aracılığıyla yeniden çerçevelendiğini göstermektedir.

STK'ların büyük kısmı, Yeşil Mutabakata yönelik teknik uyumu olumlu değerlendirse de, karar alma süreçlerine daha fazla katılım talep etmekte, "adil geçiş" kapsamında enerji yoksulluğu, istihdam dönüşümü ve kırılgan grupların korunması gibi sosyal boyutlara vurgu yapmaktadır. Yeşil Düşünce Derneği'nin açıklamalarında sıkça vurgulanan "Adil Geçiş bir demokrasi meselesidir" şeklindeki ifadesi, çevresel dönüşümün siyasal katılım olmaksızın gerçekleşmeyeceğine dair bir normatif çerçeve sunmaktadır (Yeşil Düşünce Derneği, 2024). Greenpeace Türkiye (2023), yeşil dönüşümün yalnızca çevresel değil, aynı zamanda demokrasi, sosyal adalet ve eşitlik temelli bir toplumsal dönüşüm olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, çevresel normların kalıcı hale gelmesinde toplumsal katılımın kurucu bir rol oynadığını göstermektedir. Benzer şekilde DİSK'in hazırladığı Sendikalar ve Adil Geçiş raporu, Türkiye'de sendikal hareketin bu konuyu henüz kendi gündemine tam olarak katamadığını ortaya koymaktadır. Raporda, adil geçiş tartışmalarının çoğunlukla uluslararası sendikal platformlarda gündeme geldiği, yerel sendikaların ise konuyu sahiplenme ve politika önerilerine dönüştürme süreçlerinde gecikmeli ilerlediği belirtilmektedir. Bu durum, sosyal koruma ve emek temelli adil geçiş politikalarının Türkiye'de politikaya yansıma düzeyinin sınırlı olduğuna işaret etmektedir (DİSK, 2024).

Türkiye bağlamında normlar, yeniden çerçevelenerek ekonomik fırsatlar ve dış ticaret riskleri üzerinden anlamlandırılmakta, buna karşılık enerji yoksulluğu, istihdam dönüşümü ve toplumsal katılım gibi alanlarda sınırlı bir dönüşüm gerçekleşmektedir. STK'ların bu süreçte müdahalesi ise normların sivil düzeyde yeniden anlamlandırılması açısından önem arz etmektedir. Çünkü "adil geçiş" talebi, enerji dönüşümünün yalnızca karbon azaltımı ile değil, demokratik katılım ve sosyal koruma mekanizmalarıyla desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Sürdürülebilirlik Performansının Somut Göstergelerle Analizi

Normların etkili biçimde yerleşebilmesi, yalnızca mevzuat düzeyinde benimsenmeleriyle değil, aynı zamanda bu normlara dayalı politikaların uygulanması ve ölçülebilir sonuçlar üretmesiyle de ilgilidir. Bu bağlamda, Türkiye'nin sürdürülebilirlik performansı enerji ve emisyon alanlarındaki somut göstergelerle değerlendirilebilir. Bu göstergeler, teknik uyum düzeyinin ötesinde, normların pratikte ne ölçüde işlerlik kazandığını, hangi alanlarda içselleştirildiğini veya yüzeysel kaldığını ortaya koymaktadır.

Örneğin, Türkiye'nin 2019 yılında 44.163 MW olan yenilenebilir enerji kurulu gücü, 2024 itibarıyla 68.222 MW'a ulaşmıştır. Büyük oranda güneş ve rüzgâr enerjisi yatırımlarından kaynaklanan bu artış Tablo 1'de Türkiye'nin 2019'dan 2024'e kadar olan süreçte yenilenebilir enerji kapasitesindeki büyüme oranlarında görülmektedir (TEİAŞ, 2024).

Tablo 1. Türkiye'nin Yenilenebilir Enerji Kurulu Gücü

Enerji Kaynağı	2019 Kurulu Güç (MW)	2024 Kurulu Güç (MW)
Hidroelektrik	28.000	32.203
Rüzgar	7.591	12.576
Güneş	5.995	19.590
Jeotermal	1.347	1.728
Biyokütle	1.230	2.125
Toplam	44.163	68.222
(2019 verileri TEİAŞ'ın faaliyet raporundan, 2024 yılı verileri ise TEİAŞ'ın Aralık ayı kurulu güç raporundan alınmıştır)		

Sera gazı emisyonlarında ise daha sınırlı bir azalma gözlemlenmiştir. 2019'da 506.1 MtCO₂ olan toplam sera gazı emisyonu, 2023'te 598.9 MtCO₂'ye düşmüştür. Bu azalma, Türkiye'nin mutlak anlamda karbon azaltımı hedeflerine ulaşmakta zorlandığını, daha çok verimlilik bazlı hedeflere yöneldiğini ortaya koymaktadır (TÜİK, 2020, TÜİK, 2024). 2019-2024 arasında rüzgâr ve güneş başta olmak üzere yenilenebilir kurulu gücündeki güçlü artış, dönüşümün teknik ayağında ilerlemeye işaret

etmektedir. Bununla birlikte kapasite artışının istihdam, beceri dönüşümü ve enerji yoksulluğu gibi sosyal çıktılarla eşleştirilmesi, sosyal sürdürülebilirliğin görünür kılınması açısından kritik olacaktır

Tablo 2. 2019–2024 Enerji Verimliliği Yatırımları

Yatırım Kalemi	2019–2024 Dönemi Değeri
Toplam Yatırım Tutarı	200 milyon USD
Enerji Tasarrufu	1,8 milyar TL
Emisyon Azaltımı	100,69 Mt CO ₂ eşdeğeri
Yatırım İhtiyacı (2024 sonrası hedef)	20,2 milyar USD
2030’a Kadar Emisyon Azaltım Hedefi	100 milyon ton CO ₂ eşdeğeri

2019–2024 döneminde kamu binalarında enerji verimliliği projeleri için 200 milyon USD yatırım yapılmıştır. Bu yatırımlar sayesinde 1,8 milyar TL enerji tasarrufu sağlanmış ve 100,69 Mt CO₂ eşdeğeri emisyon azaltımı gerçekleştirilmiştir. 2024 sonrası dönemde 20,2 milyar USD yatırım yapılarak, 2030 yılına kadar 100 milyon ton CO₂ eşdeğeri emisyon azaltımı hedeflenmektedir. Tablo 2’de veriler, Türkiye’nin enerji verimliliği alanında attığı adımların ekonomik ve çevresel etkilerini göstermektedir (TÜİK, 2019, 2023, Anadolu Ajansı, 2024).

TÜİK verileri, 2019–2023 döneminde toplam emisyon ve sektör dağılımlarındaki hareketi ortaya koyarken, enerji sektörünün toplam emisyon içindeki baskın payını doğrulamaktadır. Kişi başı emisyon ve sektör kompozisyonu, AB ortalamalarıyla karşılaştırıldığında Türkiye’nin teknik yakınsama alanlarının yanında yapısal farklılıkları da görünür kılmaktadır. Bu sayısal zemin, sosyal politika açığının dönüşüm maliyetlerini haneler ve bölgeler üzerinde yoğunlaştırma riskine işaret eder.

Tablo 3. 2019–2023 Dönemine İlişkin Sürdürülebilirlik Göstergeleri

	2023 Verileri (TÜİK)	2019 Verileri (TÜİK)
Toplam Emisyon	560.2 Mt CO ₂ eşdeğer	506,1 Mt CO ₂ eşdeğeri
Enerji Sektörü	442,2 Mt CO ₂ eşdeğeri	364,4 Mt CO ₂ eşdeğeri
Endüstriyel İşlemler, Ürün Kullanımı	%12,5 pay	%11,2 pay
Tarım Sektörü	%12,8 pay	%13,4 pay
Atık Sektörü	%2,9 pay	%3,4 pay
Kişi Başı Emisyon	6,5 ton CO ₂ eşdeğeri	%3,4 pay

Tablo 4. Türkiye ve AB emisyon göstergeleri

	Türkiye	AB-27
Net GHG Emisyonu (1990-2023)	Artış eğiliminde, +%157 (1990-2023)	%-31 (1990-2022), %-37 (1990-2023)
Kişi Başı Emisyon (2022)	6.5 ton CO ₂	10.7 ton CO ₂
Enerji Sektörü Payı	%70+	%25
Yenilenebilir Enerji Payı	%55 (2024, hidro ağırlıklı)	%24 (2023)

Tablo 3 Türkiye’nin Avrupa Yeşil Mutabakatı ile uyum sürecinde sektörel olarak çeşitlenen ve kademeli biçimde ilerleyen bir dönüşüm yaşadığını ortaya koymaktadır. Yenilenebilir enerjide gözlemlenen artış ve enerji verimliliği yatırımlarındaki yükseliş, bilhassa teknik düzeyde AB çevre normlarına yakınlaşma eğiliminin güçlendiğini ortaya koymaktadır. Bu eğilim, politika belgelerinde ifade edilen stratejik hedeflerin uygulama düzeyinde de karşılık bulduğuna işaret etmektedir. Buna karşın karbon emisyonları açısından elde edilen sonuçlar daha sınırlı bir başarıyı yansıtmaktadır. Emisyonlardaki düşüş, Türkiye’nin daha çok enerji yoğunluğunu azaltmaya ve verimliliği artırmaya yönelik hedeflere yöneldiğini, ancak mutlak azaltım konusunda yeterli yapısal dönüşümü gerçekleştirmediğini ortaya koymaktadır. Bu tür gelişmeler, sürdürülebilirlik normlarının enerji politikalarında teknik düzeyde karşılık bulduğunu ve bu alanda bir dönüşümün başladığını göstermektedir. Ancak bu teknik dönüşümün, sosyal ve yönetişimsel boyutlarla desteklenmediği

sürece normun tam anlamıyla içselleştirildiğinden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle, normların yalnızca performans göstergeleri üzerinden değil, aynı zamanda sosyal adalet, enerjiye erişim ve katılımcı yönetim bağlamında da kurumsallaşıp kurumsallaşmadığı sorgulanmalıdır.

Tablo 4 Türkiye'nin 2019–2023 dönemi sera gazı emisyon göstergelerini AB-27 ortalamalarıyla karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Veriler, Türkiye'nin sera gazı emisyonlarının 1990'dan 2023'e yaklaşık %157 oranında arttığını, buna karşın AB'nin aynı dönemde emisyonlarını %37 azalttığını göstermektedir (EEA, 2023; Reuters, 2025; The Guardian, 2024). Kişi başına düşen emisyonlar açısından Türkiye yaklaşık 6,5 ton CO₂ düzeyinde iken, AB ortalaması 2022 yılında 10,7 ton CO₂ olmuştur (Eurostat, 2025). Bununla birlikte, emisyonların sektörel dağılımında önemli farklar göze çarpmaktadır: Türkiye'de enerji sektörü toplam emisyonların %70'inden fazlasını oluştururken, AB'de bu oran yaklaşık %25 seviyesindedir (Reuters, 2025; The Guardian, 2024). Yenilenebilir enerji payı açısından ise Türkiye'nin 2024 itibarıyla %55 seviyesine ulaştığı, AB'nin ise 2023'te %24 düzeyinde olduğu görülmektedir (Climate Action Tracker, 2024).

Yeşil Dönüşümün Sosyal Boyutu: Türkiye'de Adil Geçişin Zorlukları ve Normatif Açılımları

Yeşil dönüşüm çevresel hedeflere ulaşmanın yanında ekonomik dönüşümü ve sosyal adaleti birlikte ele alan bütüncül bir sürdürülebilirlik stratejisi olarak tasarlanmıştır. Bu politika çerçevesi, iklim nötrlüğü hedefiyle uyumlu bir şekilde emisyon azaltımı, temiz enerjiye geçiş ve döngüsel ekonomiye yönelim gibi teknik unsurları içerirken, sosyal eşitsizliklerin giderilmesi ve kırılgan grupların dönüşüm sürecine dahil edilmesi gibi normatif ilkeleri de kapsamaktadır. Avrupa Komisyonu'nun Yeşil Mutabakat belgesinde vurgulanan Adil Geçiş Mekanizması, bu yaklaşımın en somut örneklerinden birisidir. Söz konusu mekanizma, fosil yakıtlara bağımlı bölgelerde ekonomik geçişin finansmanı, yeni beceri setleri geliştirmek ve enerji yoksulluğu gibi sosyal riskleri hafifletmek üzere tasarlanmış, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ayağını güçlendirmeye yönelik yapısal bir bileşen olarak konumlandırılmıştır (European Commission, 2020).

Uluslararası kurumlar da adil geçişin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal boyutlarıyla ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. ILO'nun "Guidelines for a Just Transition" belgesi, enerji dönüşümünde istihdam kayıplarını telafi edecek beceri dönüşüm programları ve sosyal koruma mekanizmalarının hayata geçirilmesini zorunlu görmektedir (ILO, 2015). Benzer şekilde OECD, sosyal sürdürülebilirliği eğitim, sağlık, gelir dağılımı ve hizmetlere erişim göstergeleriyle birlikte tanımlayarak çevresel dönüşümlerin bu göstergelerle bağlantısının kurulmadığı durumlarda norm içselleştirmenin yüzeysel kalacağına dikkat çekmektedir (OECD, 2022b). Dünya Bankası, "Towards a Greener and More Resilient" Türkiye başlıklı çalışmasında, hane halklarının özellikle aşırı hava koşulları ve su kıtlığı nedeniyle sosyal açıdan daha savunmasız hale geldiğini vurgulamış, iyi tasarlanmış yeşil politikaların inovasyon ve beceri geliştirme yoluyla yoksulluğun azaltılması ve eşitsizliğin giderilmesine önemli katkı sağlayabileceğini belirtmiştir (World Bank, 2025). OECD'nin bu yaklaşımı eğitim, sağlık, konut ve hizmetlere erişim gibi göstergeleri sosyal sürdürülebilirliğin omurgası olarak konumlandırmaktadır. Türkiye belgelerinde bu göstergelerin dönüşümle bağlantısını kuran uygulama şemalarının eksikliği, sosyal boyutun söylem düzeyinde kalmasına yol açmaktadır. Bu, normun "değer temelli içselleştirme" yerine "stratejik adaptasyon" üzerinden işletildiği yönündeki bulguları destekler.

Buna karşın, Türkiye'nin Yeşil dönüşümün sosyal etkileri, kamu belgelerinde ya hiç ele alınmamakta ya da oldukça sınırlı düzeyde yer almaktadır. Bu durum da çevresel normlara uyum sürecinde sosyal sürdürülebilirlik ilkesinin zayıf kaldığını ortaya koymaktadır. Özellikle Türkiye'de fosil yakıt temelli sektörlerde istihdam edilen yaklaşık 70.000 kişinin geleceği, henüz bir "adil geçiş" stratejisi kapsamında planlanmamıştır (TKİ, 2023). Bu eksiklik, kömür ve termik santral bölgelerinde yaşanabilecek ekonomik ve sosyal kırılganlık riskini de artırmaktadır. Diğer yandan, Türkiye'de yenilenebilir enerji sektöründe 2023 itibarıyla çalışan sayısı yalnızca 45.000 civarındadır (SHURA, 2023). Yenilenebilir enerji istihdamının mevcut düzeyi, beceri seferberliği ve yeniden eğitim programları olmaksızın fosil yakıt istihdamındaki kayıpları telafi etmekte yetersiz kalacaktır. İstihdam geçişinin planlanması, sosyal sürdürülebilirliğin ölçülebilir bir bileşeni olarak ele alınmalıdır.

Yeşil istihdam kavramı, yeni sektörlerin oluşturulması ve mevcut iş gücünün niteliksel dönüşümünü de gerektirmektedir. Ancak Türkiye'nin mesleki eğitim sisteminde yeşil becerilere dönük müfredat,

sertifikasyon ve işgücü planlama mekanizmalarının henüz yeterli oranda gelişmediği görülmektedir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın (2019, 2024) son raporlarında bu yönde çabaların başladığına işaret edilse de eğitim altyapısı bu dönüşüme yeterince entegre edilememiştir.

Sosyal sürdürülebilirliğin bir diğer boyutu olan enerji yoksulluğu da Türkiye açısından kritik bir sorundur. Mevcut araştırmalar, Türkiye'de hanelerin yaklaşık yüzde 20'sinin enerji faturalarını ödeme konusunda zorluk yaşadığını ortaya koymaktadır (SEFİA, 2023). Bu durum, enerji dönüşümünün düşük gelirli kesimlerde sosyal dışlanmaya neden olabileceğine dair uyarı işaretleri taşımaktadır. Buna karşın, Türkiye'nin sosyal koruma sisteminin Yeşil Mutabakat'a özgü dönüşüm süreçlerine göre yeniden yapılandırılmadığı, mevcut sosyal yardım programlarının gelir kaybı, istihdam kaybı ya da bölgesel eşitsizlikler gibi riskleri karşılamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Enerji yoksulluğunun hanelerin önemli bir bölümünü etkilediğine dair bulgular, dönüşüm maliyetlerinin sosyal koruma mekanizmalarıyla dengelenmesi gereğine işaret etmektedir.

Türkiye'de Yeşil Mutabakat sürecinde sosyal boyutların bu derece geri planda kalması, AB ile kurulan normatif uyumun ağırlıklı olarak teknik ve ekonomik başlıklarda gerçekleştiğini, sosyal sürdürülebilirlik ilkelerinin ise henüz içselleştirilmediğini ortaya koymaktadır. Oysa Yeşil Mutabakat yalnızca çevresel düzenlemeleri değil, eşzamanlı olarak sosyal adaletin iklim politikalarına entegre edilmesini zorunlu kılan bir dönüşüm paradigmasıdır. Bu bağlamda, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine gerçek anlamda yaklaşabilmesi için söz konusu sürecin etkin bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Burada adil geçiş teknik bir düzenleme değil, sosyal dayanışma ilkesine dayalı yapısal bir taahhüt niteliği taşımaktadır. Toplumun çevre normlarını benimseyebilmesi, yalnızca teknik düzenlemelerle değil, eğitim ve farkındalık yoluyla gerçekleşmektedir. Ancak Türkiye'de iklim değişikliği üzerine farkındalık düşük orandadır. Türkiye'de yaklaşık 1500 çevre odaklı sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bu sayı her ne kadar umut verici görünse de, söz konusu kuruluşların karar alma süreçlerindeki etkisi sınırlı kalmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın adil geçiş mimarisi kömür-bağımlı bölgelerde beceri dönüşümü, bölgesel kalkınma ve sosyal koruma için özel araçlar öngörür. Bu çerçevede, sosyal bileşenleri iklim hedefleriyle eşzamanlı kurumsallaştırdığı için, Türkiye'deki uyumun yalnızca teknik yakınsamayla sınırlı kaldığı noktaları da görünür kılmaktadır. Türkiye metinlerinde bu sosyal referanslara sınırlı ve dolaylı atıf yapılması, içselleştirme düzeyinin zayıf kaldığını göstermektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında adil geçiş, bölgesel kalkınma, sosyal koruma ve istihdam stratejilerini kapsayan bütüncül bir politika olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, Almanya'da Ruhr Havzası gibi kömür bağımlı bölgelerde yürütülen dönüşüm süreçleri, uzun vadeli kamu yatırımları, yeniden beceri kazandırma programları ve yerel kalkınma fonları ile desteklenmektedir. Uyumun yalnızca çevresel hedeflerle sınırlı kalmadığı, sosyal eşitlik ilkelerinin de ön planda tutulduğu görülmektedir (Oei et al., 2020). Benzer şekilde Polonya, Avrupa Komisyonu tarafından sağlanan Adil Geçiş Fonu kapsamında 3.8 milyar Euro tutarında destek almış ve bu kaynağı fosil yakıtla bağımlı bölgelerde yeni istihdam alanları yaratmak, iş gücünü yeniden eğitmek ve küçük ölçekli yeşil girişimleri desteklemek için kullanmıştır (European Commission, 2021). Bu tür uygulamalar, adil geçişin teknik bir enerji dönüşümünden ibaret olmadığını bölgesel adalet, sosyal refah ve kurumsal dayanışma ilkeleriyle bütünleşmiş yapısal bir dönüşüm olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Türkiye'deki çevresel normların sadece ekonomik uyumla değil, eşzamanlı olarak sosyal eşitlik ve kapsayıcılık ilkeleriyle de desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, AB'nin Yeşil Mutabakat stratejisi kapsamında şekillenen çevre normlarının Türkiye'deki etkisini sürdürülebilirlik perspektifinden ele alarak normların içselleştirilmesi, toplumsallaşması ve adil dönüşümün kurumsal altyapısını tartışmaya açmıştır. Bulgular, Türkiye'nin Yeşil Mutabakata yönelik politikalarının büyük ölçüde ekonomik ve düzenleyici gerekliliklere dayalı olarak şekillendiğini, sürdürülebilirliğin çevresel ve ekonomiye yönelik teknik uyum sürecinin belirli bir ivme kazandığını ancak sosyal sürdürülebilirliğin göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır.

Bulgular, Türkiye'nin Yeşil Mutabakat politikalarına büyük ölçüde ekonomik ve düzenleyici baskılar doğrultusunda stratejik uyum gösterdiğini ortaya koymuştur. CBAM gibi araçların maliyet ve rekabet temelli düzenlemeleri ile normların içselleştirilmesinden çok biçimsel ve araçsal bir uyumu teşvik ettiği

gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Manners'ın (2002) ileri sürdüğü "Normatif Güç Avrupa" yaklaşımının, Türkiye örneğinde çoğunlukla "regülasyoncu güç" biçiminde işlediği ve dışsal yönetim modelinin tek yönlü aktarım varsayımının yeniden anlamlandırma süreçleriyle sınırlandığı görülmektedir.

Normatif güç, Avrupanizasyon, dışsal yönetim kavramları, Türkiye gibi ne tam üyelik ne de tam komşuluk durumundaki bir ülkeye uygulanırken bazı zorlanmalar göstermektedir. Örneğin Normatif Güç Avrupa yaklaşımı, AB'nin değerlerini iyi niyetli bir şekilde yaydığı varsayımına dayanır. Türkiye örneğinde ise norm yayılımı çıkar temelli ve hatta bazen zorlayıcı araçlarla gerçekleşmektedir. Bu durum, AB'yi normatif güç olmaktan ziyade regülasyoncu güç olarak tanımlamayı gerektirmektedir. Literatürde bu nüans yeterince tartışılmış değildir. Keza dışsal yönetim yaklaşımı AB'nin normlarını üçüncü ülkelere benimsetmesini incelerken, Türkiye gibi aday ülke statüsündeki bir vakada iç siyaset ve jeopolitik gerginliklerin uyum sürecini karmaşıktırdığını göstermiştir. Bundan dolayı bu teorik çerçevenin Türkiye gibi bir örneği açıklamakta eksik kalabildiği söylenebilir. Bu nedenle Müftüler-Baç (2021) gibi yazarlar "farklılaştırılmış entegrasyon" modellerine başvurmuştur. Fakat bu modeller de çevre gibi spesifik bir politika alanına henüz uyarlanmamıştır. Norm yayılımı teorisi açısından bakıldığında ise, klasik norm yayılımı literatürü (Finnemore & Sikkink, 1998) normların bir yaşam döngüsü içinde evrenselleşebileceğini öne sürer. Türkiye vakasında ise normlar kâğıt üzerinde benimsenip ulusal söyleme girmiş olsa da, uygulama aşamasında normun anlamının dönüştürülmesi gibi durumlar yaşanmaktadır. Bu durum da teoride öngörülen "norm içselleşmesi" aşamasının gerçekleşmediğine işaret etmektedir. Bu tür kısmi norm benimseme olgusuna literatürde kavramsal bir çerçeve geliştirme ihtiyacı gerekmiştir. Bu doğrultuda geliştirilen "stratejik uyum" ve "sözde Avrupanizasyon" ile kavramsallaştırılmıştır.

Norm yaşam döngüsü modeline dayalı olarak yapılan analiz, AB'nin sürdürülebilirlik normlarının Türkiye'de büyük ölçüde stratejik uyum (Checkel, 2001) yoluyla benimsendiğini ve normların yerel bağlamda yeniden şekillendirildiğini ortaya koymuştur. Normlar siyasal ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda araçsallaştırılarak uygulamaya geçirilmiş olup normlar, değer temelli bir içselleştirmeden ziyade, dışsal baskılar ve ekonomik zorunluluklarla biçimsel olarak benimsenmiştir. Bu bulgu, dışsal yönetim literatüründe sıkça dile getirilen AB'nin normatif güç kimliğinin (Manners, 2002), uygulamada regülasyoncu bir baskı aygıtına dönüşmekte olduğunu da ortaya koymuştur. Özellikle CBAM gibi mekanizmalar normları, rekabet ve maliyet odaklı teknik zorunluluklara indirgemıştır (Fusiek, 2021). Bu durum, AB-Türkiye ilişkilerinde çevresel normların içselleştirilmesinden ziyade stratejik bir uyum mecburiyeti algısı beslemiştir (Lavenex & Schimmelfennig, 2009).

Wiener'in (2007) "normların anlamlandırılması" yaklaşımı kapsamında, Türkiye'de normlar yerel aktörler tarafından yeniden çerçevelenmekte ve ekonomik öncelikler doğrultusunda pragmatik bir söylemle işlenmektedir. Bu durum, normatif gücün yalnızca teknik araçlarla değil, sosyal politikalarla da desteklenmesi gerçeğini daha da belirginleştirmektedir. Türkiye'nin mevcut söylemi ve uygulamaları, AB normlarının koşullu biçimde benimsendiğini, ancak bu benimsemenin dönüşümsel bir içselleştirmeye evrilmediğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin Yeşil Mutabakata yönelik normatif uyumu teknik ve düzenleyici düzeyde belirli bir ilerleme göstermiş olmakla birlikte, AB'nin Adil Geçiş Mekanizması gibi araçlarla normlara yön verdiği alanlarda, Türkiye'nin sosyal sürdürülebilirlik ilkeleri açısından eksik kalmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın özgün katkılarından biri, çevresel sürdürülebilirlik normlarının analizinde sosyal boyutların dikkate alınması olmuştur. Yeşil istihdam, enerji yoksulluğu, bölgesel eşitsizlikler gibi sosyal içerikli dinamiklerin politika belgelerinde görünürlüğü, sürdürülebilirliğin yalnızca teknik değil, toplumsal meşruiyeti olan bir normlar kümesi olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de bu sosyal koruyucu mekanizmaların zayıf olması, normların içselleştirilmesini zorlaştırmaktadır.

Kuramsal olarak değerlendirildiğinde, Türkiye örneği norm yayılımı kuramının klasik içselleştirme modelinden ayrılan bir tablo sunmuştur. Türkiye'deki norm uyumu süreci, çoğunlukla "stratejik adaptasyon" ve "çıkart temelli geçici uyum" olarak tanımlanabilecek bir dinamik üzerinden işlemektedir. Bu durum, AB'nin Normatif Güç kimliğinin Türkiye bağlamında sınırlı kaldığını ve dışsal yönetim araçlarının daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, norm yayılımı kuramına Türkiye gibi aday ülkelerde normların nasıl seçici biçimde benimsendiğine dair özgün bir katkı sunmaktadır. Aynı zamanda, normların sadece ulusötesi değerler yoluyla değil, ekonomik baskı,

ticaret ilişkileri ve teknik uyum süreçleriyle de şekillendiğini göstermesi açısından ampirik derinlik sağlamaktadır. Normların teknik aktarıma ilaveten sosyal adalet, enerji yoksulluğu ve sivil katılım gibi temalarla yeniden çerçevelendiği görülmüştür. Bu bağlamda ortaya koyulan “koşullu normatiflik” ve “stratejik norm uyumu” kavramsallaştırmaları, klasik norm yaşam döngüsü kuramının Türkiye bağlamında nasıl işlemediğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca, sivil toplumun söylemsel katkılarının ve STK’lar aracılığıyla gerçekleştirilen norm yerelleştirmesinin vurgulanması, normatif güç tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır.

Bu bulgular, sürdürülebilirlik normlarının benimsenmesinde görülen biçimsel uyumun, normatif dönüşümle aynı anlama gelmediğini açıkça ortaya koymuştur. Bu çalışmanın önemli bulgularından biri de, sürdürülebilirlik normlarının içselleştirilmemesinin sosyal sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerini görünür kılmıştır. Normların teknik düzeyde benimsenmesine karşın, sosyal içerikli norm bileşenlerinin örneğin adil geçiş, enerji hakkı ve toplumsal kapsayıcılık karar alma süreçlerine yansıtamaması, normların değer temelli içselleştirilmediğinin bir göstergesidir. Bu durum, sosyal sürdürülebilirliğin yalnızca söylemsel düzeyde kaldığını, yapısal politika dönüşümüne evrilemediğini ortaya koymaktadır. Türkiye örneğinde bu durum, norm yaşam döngüsünün öngördüğü doğrusal ve evrimsel uyum modelinin işlememekte olduğunu göstermiştir.

Kaynaklar

ACHARYA. (2004). How ideas spread: Whose norms matter? Norm localization and institutional change in Asian regionalism. *International Organization*, 58(2), 239–275. <https://doi.org/10.1017/S0020818304582024>

AGYEMAN, J. (2005). *Sustainable communities and the challenge of environmental justice*. NYU Press.

Anadolu Ajansı. (2024). *Kamu binalarında 2019–2024 döneminde 1,8 milyar liralık enerji tasarrufu sağlandı*. <https://www.aa.com.tr/tr/enerjiterminali/finans/kamu-binalarinda-2019-2024-doneminde-1-8-milyar-liralik-enerji-tasarrufu-saglandi/46649>

Anadolu Ajansı. (2025). *Türkiye’nin yenilenebilir enerji kapasitesinde yeni rekor*. <https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/yesil-ekonomi/turkiye-gunes-enerjisi-kapasitesini-2-5-yilda-iki-katina-cikarak-2025-hedefini-geride-birakti/1825204>

BÖRZEL, T. A., & SEDELMEIER, U. (2006). Europeanisation in new member and candidate states. *Living Reviews in European Governance*, 1(3). <https://doi.org/10.12942/lreg-2006-3>

CHECKEL, J. T. (1999). Norms, institutions, and national identity in contemporary Europe. *International Studies Quarterly*, 43(1), 83–114. <https://doi.org/10.1111/0020-8833.00114>

CHECKEL, J. T. (2001). Why comply? Social learning and European identity change. *International Organization*, 55(3), 553–588. <https://doi.org/10.1162/00208180152507551>

Climate Action Tracker. (2024). *EU Climate Targets*. <https://climateactiontracker.org/countries/eu/targets/>

ÇŞİDB, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). *Türkiye ulusal iklim değişikliği strateji belgesi(20232030)*. https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/iklim%20Değişikliğine%20Uyum%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Plan_%202024-2030.pdf

ÇŞİDB, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024). *Türkiye Cumhuriyeti iklim değişikliği uyum stratejisi ve eylem planı (2024–2030)*. <https://iklim.gov.tr/db/turkce/dokumanlar/turkiye-cumhuriyeti--8230-3128-20240510161607.pdf>

Dışişleri Bakanlığı. (2021). *Paris Anlaşması’nın onaylanması hakkında açıklama*. <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa#:~:text=Paris%20Anlaşması%207%20Ekim%202021,BM%20Sekretaryası'na%20tevd%20edilmiştir>

Dışişleri Bakanlığı. (2022). *COP 27 kapsamında açıklanan Türkiye’nin 2030 sera gazı azaltım hedefi*. Paris Anlaşması ve Türkiye’nin katılım süreci. <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>

DİSK. (2024). *Sendikalar ve Adil Geçiş: Mevcut durum, potansiyel ve kısıtlar* (Ceyhun Güler & Seher Demirkaya, Haz.). Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu. <https://disk.org.tr/wp-content/uploads/2024/02/Sendikalar-ve-Adil-Gecis-Full-Rapor-08.02.2024.pdf>

EEA (European Environment Agency). (2023). *Total greenhouse gas emission trends and projections in Europe*. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/total-greenhouse-gas-emission-trends>

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2019). *Ulusal enerji verimliliği eylem planı 2019 yılı gelişim raporu*. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EVCED/tr/Raporlar/UEVEP_2019_Gelisim_Raporu.pdf

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023). *Türkiye enerji verimliliği ve istihdam raporu*. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/SGB/tr/Faaliyet_Raporlari/2023/ETKB2023FR.pdf

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2024). *Türkiye'nin enerji verimliliği 2030 stratejisi ve II. ulusal enerji verimliliği eylem planı (2024–2030)* https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/turkiyeninenerjiverimliliği2030stratejisiiveiiulusalenerjiverimliliğiylemlani_202401161407.pdf

European Commission. (2020). *The European Green Deal: Just Transition Mechanism*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

European Commission. (2021). *Just Transition Fund: Ensuring the transition towards a climate-neutral economy leaves no one behind*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

Eurostat. (2025). *Consumption-based greenhouse gas footprint per capita*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250219-1>

FINNEMORE, M., & SIKKINK, K. (1998). International norm dynamics and political change. *International Organization*, 52(4), 887–917. <https://doi.org/10.1162/002081898550789>

Fırat Kalkınma Ajansı. (2023). *2024–2028 TRB1 Bölge Planı: Mevcut durum analizi*. <https://fka.gov.tr/assets/admin/uploads/userfiles/files/2024-2028%20TRB1%20Bölge%20Planı%20-%20Mevcut%20Durum.pdf>

FUSIEK, D. A. (2021). *EU as a green normative power: How could the European Green Deal become a normative tool in EU's climate diplomacy?* Institute of European Democrats. <https://www.iedonline.eu/publications/2021/european-green-deal/eu-as-a-green-normative-power-how-could-the-european-green-deal-become-a-normative-tool-in-eus-climate-diplomacy-fusiek>

Greenpeace Türkiye. (2023). *Yeşil adil bir dönüşüm istiyoruz!* https://www.greenpeace.org/static/planet4-turkey-stateless/2023/10/69abcd60-gp_185_digital.pdf

HARRIS, J. M., GOODWIN, N. R., SHOLER, M., & WIERENGA, J. (2015). New conceptual model of social sustainability: Review from past concepts and ideas. *Sustainability*, 9(1), 68. <https://doi.org/10.3390/su9010068>

HICKEL, J. (2020). The sustainable development index: Measuring the ecological efficiency of human development in the Anthropocene. *Ecological Economics*, 167, Article 106331. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.05.011>

International Labour Organization (ILO). (2015). *Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all*. <https://www.ilo.org/publications/guidelines-just-transition-towards-environmentally-sustainable-economies>

İZKA, İzmir Kalkınma Ajansı (2021). *Yeşil büyüme stratejisi*. İzmir Kalkınma Ajansı. <https://izka.org.tr/green-growth>

LAVENEX, S., & SCHIMMELFENNIG, F. (2009). EU rules beyond EU borders: Theorizing external governance in European politics. *Journal of European Public Policy*, 16(6), 791–812. <https://doi.org/10.1080/13501760903087696>

LITTIG, B., & GRIESSLER, E. (2005). Social sustainability: A catchword between political pragmatism and social theory. *International Journal of Sustainable Development*, 8(1–2), 65–79. <https://doi.org/10.1504/IJSD.2005.007375>

MANNERS, I. (2002). Normative power Europe: A contradiction in terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>

MARCH, J. G., & OLSEN, J. P. (1998). The institutional dynamics of international political orders. *International Organization*, 52(4), 943–969. <https://doi.org/10.1162/002081898550699>

MÜFTÜLER-BAÇ, M. (2021). Differentiated integration and Turkey: A norm-taker rather than a norm-maker? *Journal of Common Market Studies*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3807363>

NYBORG, K., ANDERIES, J. M., DANNENBERG, A., LINDAHL, T., SCHILL, C., SCHLÜTER, M. (2016). Social norms as solutions. *Science*, 354(6308), 42–43. <https://doi.org/10.1126/science.aaf8317>

OECD. (2022a). *Measuring the social performance of firms through the lens of the OECD well-being framework*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/01/measuring-the-social-performance-of-firms-through-the-lens-of-the-oecd-well-being-framework_051f2f7f/41f3823b-en.pdf

OECD. (2022b). *Social sustainability framework*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/social/soc/sustainable-development.htm>

OEI, P. Y., BRAUERS, H., & HERPICH, P. (2020). Lessons from Germany's hard coal mining phase-out: Policies and transition from 1950 to 2018. *Climate Policy*, 20(8), 963–979. <https://doi.org/10.1080/14693062.2019.1688636>

REDA, K. K. (2025). Future of Türkiye–EU relations: Cooperation, competition and coopetition. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 23(56), 1121–1142. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1610934>

Resmî Gazete. (2021). *Paris Anlaşması'nın onaylanmasının uygun bulunduğu kanun (7335 sayılı) Sayı: 31621*. https://disasterlaw.ifrc.org/sites/default/files/media/disaster_law/2022-05/Law%20No.%207335%20ratifying%20the%20Paris%20Agreement.pdf

Reuters. (2025, Mayıs 28). *EU almost on track to reach 2030 climate goal*. <https://www.reuters.com/sustainability/cop/eu-almost-track-reach-2030-climate-goal-2025-05-28>

SACHS, J., KROLL, C., LAFORTUNE, G., FULLER, G., & WOELM, F. (2023). *Sustainable development report 2023: The SDGs and the ESG framework*. Cambridge University Press. <https://files.unsdsn.org/sustainable-development-report-2023.pdf>

SEFIA (Sustainable Economics And Finance Research Association). (2023). *Türkiye'de enerji yoksulluğu profili*. <https://sefia.org/fosil-yakit-tesvikleri-takibi/>

SELÇUK, S. F. (2023). Uluslararası iklim değişikliği anlaşmaları ve Türkiye'nin tutumu. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6(1), 9–19.

SHURA. (2023). *Türkiye'de yenilenebilir enerji istihdamı raporu*. <https://shura.org.tr/wp-content/uploads/2025/07/SHURA-EDM-Turkiyede-Yenilenebilir-Enerji-Tedarik-Anlasmalarinin-Etkinlestirilmesi.pdf>

TEİAŞ. (2024). *Türkiye Elektrik Kurumu İletim A.Ş. güç raporları*. <https://enerjiajansi.com.tr/teias-2024-nisan-ayi-kurulu-guc-raporu-yayimlandi/>

TEMA. (2024). *İklim Politika Notu – 2024*. TEMA Vakfı. <https://cdn-tema.mncdn.com/Uploads/Cms/tema-vakfi-iklim-politika-notu--2024.pdf>

The Guardian. (2024, Ekim 31). *EU emissions fall by 8% in steep reduction reminiscent of Covid shutdown*. <https://www.theguardian.com/environment/2024/oct/31/eu-emissions-fall-by-8-in-steep-reduction-reminiscent-of-covid-shutdown>

THOMPSON, P. B. (1997). Sustainability as a norm. *Techné: Research in Philosophy and Technology*, 2(2), 99–110.

Ticaret Bakanlığı. (2021). *Yeşil Mutabakat Eylem Planı ve Çalışma Grubu*. <https://ticaret.gov.tr/dis-liskiler/yesil-mutabakat/yesil-mutabakat-eylem-planı-ve-calisma-grubu>

TÜİK. (2020, Mayıs 27). *Sera gazı emisyon istatistikleri, 1990–2019* (No. 37196). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2019-37196>

TKİ, Türkiye Kömür İşletmeleri, (2023). *Kömür sektör raporu 2023*. <https://www.gov.tr/yayinlar>

TÜSİAD. (2021). *Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyum sürecinde Türkiye için yol haritası*. Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/11158-avrupa-yesil-mutabakati-na-uyum-surecinde-turkiye-icin-yol-haritasi>

TÜSİAD. (2024). *Yeşil dönüşüm ve Türkiye'de gıda ve tarım sektörü*. https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/10122_af7ad316191a65f2109f7aa6f4eaf7c4

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. <https://sdgs.un.org/2030agenda->

WIENER, A. (2007). Contested meanings of norms: A research framework. *Comparative European Politics*, 5(1), 1–17. <http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.cep.6110107>

World Bank. (2025). *Towards a Greener and More Resilient Türkiye*. <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/brief/towards-a-greener-and-more-resilient-turkiye>

World Commission On Environment And Development. (1987). *Our common future*. Oxford University Press. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

WWF-Türkiye. (2024). *İş dünyası ve sivil toplumun Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyumu için "İklim Eylemi ve Ötesi" platformu* [Basın bülteni]. WWF-Türkiye. <https://tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/11648-i-s-dunyasi-ve-sivil-toplumun-avrupa-yesil-mutabakati-na-uyumu-icin-i-iklim-eylemi-ve-otesi-platformu>

Yale Center For Environmental Law & Policy. (2022). *2022 Environmental Performance Index*. <https://epi.yale.edu/downloads/2024-epi-report-20250106.pdf>

Yeşil Düşünce Derneği. (2024). *İşçileri ve iklimi koruyan adil bir dönüşüm mümkün*. Yeşil Düşünce Derneği. <https://www.yesildusunce.org/kampanyalar/iscileri-ve-iklimi-koruyan-adil-bir-donusum-mumkun>

Summary

The research investigates the extent to which the sustainability standards fostered by the European Union's Green Deal are mirrored in Türkiye's national policies and institutions. Instead of approaching sustainability merely as an environmental or technical concern, the research takes a more comprehensive approach that embraces social inclusion, just transition, and institutional adaptation. It investigates the degree to which these aspects have been internalized in Turkey's legal, policy, and social institutions.

The article is premised on norm diffusion theory, and more specifically on the reception, reinterpretation, or resistance of global norms at the national level. In this context, Türkiye provides a fascinating case study because of its EU candidate status, its economic integration into European markets, and the strategic significance of environmental governance to its trade relationship with the EU. The Green Deal is examined as a multilayered norm transfer process one that is not merely imposed but negotiated through domestic political, economic, and societal channels.

The results show that Türkiye's convergence with EU environmental standards has been mainly regulatory and technical. Policy reactions have predominantly focused on emissions reduction goals, investments in renewable energy, and the embracement of strategic action plans. The research, however, shows that these reactions tend to remain superficial or symbolic, without further institutional and societal change. Formal acceptance of norms, like emissions trading schemes and climate legislation, does not automatically denote an actual internalization of the underlying values of sustainability.

One of the paper's main contributions is to introduce the notion of "conditional norm transfer," or the selective and strategic adoption of international norms in response to external incentives

or pressures. In Türkiye's case, adherence to EU sustainability standards is frequently contingent upon economic risks, trade-related considerations, or geopolitical calculations instead of normative commitments. The result is a pattern of norm adoption that is conditional, partial, and frequently non-transformative

Alongside institutional and policy analysis, the paper calls attention to the contribution of civil society to the discourse of sustainability. Non-governmental organizations, environmental platforms, and social movements in Türkiye have increasingly taken up the vocabulary of just transition, social justice, and democratic participation. Their impact on concrete policymaking, however, is still limited. Although such actors are successful in generating awareness and opening discursive spaces, they tend to lack political clout to influence regulatory outcomes.

A further important concern of the research is the task of incorporating social sustainability in green transition policies. While environmental policy has progressed in realms such as renewable energy and carbon emissions, social aspects of energy poverty, job displacement, and regional disparity tend to remain underserved. The lack of effective mechanisms to cushion at-risk populations within the transition compromises the general coherence and inclusiveness of Türkiye's sustainability agenda.

Empirical data presented in the paper show notable improvements in technical indicators such as renewable energy capacity and energy efficiency investments. However, greenhouse gas emissions remain high, and climate governance mechanisms suffer from fragmented implementation, insufficient institutional capacity, and weak enforcement structures. These gaps reinforce the argument that sustainability requires not only technical compliance but also social legitimacy and participatory governance.

The study also draws attention to the evolving role of the European Union. While the EU has positioned itself as a normative power promoting environmental values, its external governance approach increasingly relies on regulatory tools and trade instruments, such as the Carbon Border Adjustment Mechanism. This shift from value-based persuasion to cost-based enforcement introduces contradictions in the EU's normative agenda and affects how partner countries perceive and adopt its norms.

In conclusion, the paper argues that true sustainability cannot be achieved through formal compliance alone. It requires meaningful integration of environmental, social, and governance dimensions at multiple levels. In the case of Türkiye, the Green Deal has initiated a policy alignment process, but deeper institutional change and societal internalization remain limited. To move beyond symbolic adaptation, sustainability policies must address justice, inclusivity, and citizen participation as core elements of environmental transformation. The findings underscore the importance of rethinking norm diffusion theories considering conditional, contested, and context-dependent patterns of norm adoption in countries like Türkiye.